

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства
щодо зарубіжного досвіду освіти дорослих
(на прикладі європейських країн)

Анотація. В аналітичній записці досліджено зарубіжний досвід законодавчого забезпечення освіти дорослих (на прикладі європейських країн). Проаналізовано законодавство Польщі, Великої Британії, Франції та інших держав.

У дослідженні не надається порівняльний аналіз із законодавством України, оскільки автором звернення була визначена потреба лише в зарубіжному досвіді.

Вступ. Вивчення зарубіжного досвіду законодавчого забезпечення освіти дорослих на прикладі європейських країн та аналіз такого забезпечення з метою застосування кращих світових практик в Україні можна вважати одними із пріоритетних завдань у сучасній освітній системі України з огляду на реформаційні зміни, яких потребує суспільство, а також необхідність реагування на виклики, що постали після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Внаслідок воєнних дій, вимушеної міграції сотні тисяч громадян в Україні втратили роботу, а значна частина тимчасово переміщених осіб потребує перекваліфікації для адаптації до нових умов життя. Крім того, модель, коли людина здобуває компетентності в молодості в закладах освіти і працює зазвичай за одним фахом все життя, є застарілою, неактуальною та не відповідає потребам сучасного динамічного життя.

Серед основних кроків, зроблених в Україні в рамках окресленої проблематики – визначення концептуальних засад «освіти дорослих». У Законі України «Про освіту»¹ зазначено: «Освіта дорослих, що є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки» (частина перша статті 18). «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих» (частина друга статті 18). «Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою» (частина третя статті 18). «Безперервний професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної

¹ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.06.2023)

діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності» (частина десята статті 18).

Крім того, підготовлений законопроект (реєстр. № 7039 від 10.02.2022 р.) «Про освіту дорослих» (12.01.2023 р. прийнято за основу). Подальша робота потребує продовження вивчення зарубіжного досвіду з метою імплементації кращих світових практик.

Основна частина. Усвідомлення значення освіти дорослих у розвинених державах світу відбулося кілька десятків років тому. Її доцільність вже є загально визнаним фактом, це зумовлено технологічним, економічним і соціокультурним розвитком більшості країн, в яких розкриття потенціалу особистості можливе лише за активної її участі в динамічних суспільних процесах.

Визначення поняття «освіта дорослих» уперше було запропоновано в Рекомендаціях ЮНЕСКО щодо розвитку освіти дорослих, прийнятих у 1976 р. у Найробі, та оновлено в 2009 р. на 6-й Белемській конференції (Бразилія). Згідно з новим тлумаченням «освіту дорослих» визначають як сукупність навчальних процесів формальної, неформальної та інформальної освіти, за допомогою яких люди, яких вважають дорослими в суспільстві, до якого вони належать, розвивають здібності, збагачують знання та підвищують свою технічну чи професійну кваліфікацію, тобто розвивають і покращують свою здатність до життя та праці у власних інтересах, а також в інтересах громади й суспільства².

Разом із терміном «освіта дорослих» застосовуються також інші синонімічні поняття: «безперервна освіта», «продовжена освіта», «рекурентна освіта», «неперервна освіта», «освіта протягом всього життя», «самокероване навчання», «триваюча освіта», «довічна освіта», «довічне навчання», «перманентна освіта» тощо. Із поняттям «неперервна освіта» пов'язане поняття «освіта, що поновлюється», яке означає здобуття освіти «частинами» протягом усього життя, відхід від практики тривалого навчання в навчальному закладі, чергування освіти з іншими видами діяльності³.

Також важливо відзначити, що аналізуючи засади розвитку освіти дорослих у розвинених європейських державах, необхідно враховувати детермінованість освітньої політики цих країн історичними, політичними, національними, соціально-економічними та культурними чинниками.

Питання якості такої освіти, підготовки кадрів, розробки заходів щодо покращення освіти покладено на інституціональні структури Європейського Союзу (далі – ЄС), різні міжнародні освітні установи та некомерційні

² Освіта дорослих: енциклопедичний словник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюка; упоряд.: Н. Г. Протасова, Ю. О. Молчанова, Т. В. Куренна. Київ. 2014. 490 с.; «Енциклопедія Сучасної України». URL: <https://esu.com.ua/article-76843> (дата звернення: 12.06.2023)

³ Кучера Т. М. Неперервна освіта як сенс життя. С. 73-86. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36322/md_km_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y; Джаман Т. В. Неперервна освіта як головний системоутворювальний фактор формування особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019 р. № 66. Т. 1. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/66/part_1/34.pdf (дата звернення: 12.06.2023)

організації, серед яких: Європейська Комісія DG EAC⁴, Європейський Парламент⁵, Рада ЄС у справах молоді, освіти і культури, Європейський центр розвитку професійної освіти (CEDEFOP), Європейський Міжнародний центр освіти, Виконавче агентство з освіти, аудіовізуальних засобів і культури, Європейський фонд освіти з питань удосконалення національної системи професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до європейських стандартів⁶, Європейський інститут освіти та соціальної політики (EIESP)⁷, Європейський інститут державного управління (EIPA)⁸, Асоціація професійної освіти й навчання (EVTA) та інші⁹.

Приклад такої синергії, взаємодії різних організацій (залучення широкого кола державних і недержавних інституцій, представників громадськості та міжнародних партнерів) може бути використаний Україною під час підготовки й реалізації стратегії забезпечення навчання дорослого населення та розвитку освіти загалом.

Зауважимо, ЄС приділяє значну увагу неперервному навчанню, здатному допомогти європейцям покращувати або змінювати кваліфікацію упродовж всього життя, і відповідно, краще інтегруватися у динамічний ринок праці Європи.

Серед документів, дія яких поширюється на держави-члени ЄС, і які можна віднести до основоположних (концептуальних) у досліджуваній галузі, необхідно зазначити такі:

- *Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»* від 18 грудня 2006 р.¹⁰. У документі передбачено: «державам-членам розробити систему основних компетенцій як частину їх стратегій навчання протягом усього життя, включаючи стратегії досягнення загальної грамотності, із використанням «Основних компетенцій для навчання протягом усього життя – Європейських еталонних рамок». Еталонні рамки визначають вісім основних компетенцій, серед яких: спілкування рідною мовою та іноземними мовами; навички роботи з цифровими носіями; навчання заради здобуття знань; соціальні та громадянські навички; ініціативність і практичність тощо. У Рекомендації підкреслюється: усі основні компетенції вважаються однаково важливими, оскільки кожна з них допомагає успішному життю в суспільстві,

⁴ Європейська Комісія DG EAC. URL: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/education-youth-sport-and-culture_en (дата звернення: 12.06.2023)

⁵ Європейський Парламент. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶ Європейський фонд освіти з питань удосконалення національної системи професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до європейських стандартів. URL: <https://www.etf.europa.eu/en> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷ Європейський інститут освіти та соціальної політики. URL: <https://www.eiesp.org> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸ Європейський інститут державного управління (EIPA). URL: <https://www.pravoznavstvo.com/institutions/eipa> (дата звернення: 12.06.2023)

⁹ Волярська О. С., Пастушок О. І. Особливості розвитку освіти дорослих у європейських країнах. Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». № 7(3)2016. С. 51-54. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/704845/1/Стаття%20Волярська,%20Пастушок.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁰ Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 груд. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 12.06.2023)

що будується на знаннях. Еталонні рамки містять такі фактори: критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння вирішувати проблеми, оцінка ризику, вміння приймати рішення та вміння конструктивно керувати емоціями. Усі вони важливі для всіх основних компетенцій.

- *Рекомендація Європейського Парламенту та Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя»* від 23 квітня 2008 р.¹¹. У документі закріплено: «Розширення та визнання набутих знань, професійних навичок і рівня компетентності громадян мають важливе значення для розвитку особистості, конкурентоспроможності, підвищення рівня зайнятості та соціальної згуртованості в рамках Співтовариства... Доступ до участі в освітньому процесі протягом усього життя для всіх, у тому числі для знедолених людей, а також застосування здобутих кваліфікацій необхідно заохочувати та поліпшувати на рівні держав і Співтовариства».

Дослідники проблематики законодавчого забезпечення освіти дорослих, які вивчають зарубіжний досвід, зауважують, що закони у сфері освіти дорослих можна умовно об'єднати у групи¹².

Перша група – це законодавство, засноване на цілісному й конкретизованому сприйнятті цієї освітньої галузі. Наприклад:

- Закон «Про освіту дорослих» Естонії («Täiskasvanute kooolituse seadus»), прийнятий у 1993 р.)¹³, який встановлює основи управління освітою дорослих; вимоги до діяльності закладів безперервної освіти та надання безперервної освіти; права особи, яка навчається, на навчальну відпустку; основи фінансування безперервної освіти; державний та адміністративний нагляд тощо;

- Закон «Про освіту дорослих» Норвегії («Lov om voksenopplæring (voksenopplæringsloven)» 2009 р., та редакція 2021 р.)¹⁴. Метою Закону є забезпечення навчання впродовж усього життя шляхом сприяння організованому навчанню громадян поряд із системою формальної освіти. Закон сприяє мотивації та доступу до знань для всіх, і таким чином сприяє розвитку особистості й задоволенню потреб суспільства та ринку праці. Закон захищає навчання й участь у добровільних організаціях, сприяє збереженню різноманітного культурного життя та культурної спадщини через навчання;

- Закон «Про освіту дорослих» Сербії («Закон о образовању одраслих»), редакція 2020 р.)¹⁵, який регулює питання освіти й навчання дорослих

¹¹ Рекомендація Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» від 23 квіт. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_988#Text (дата звернення: 12.06.2023)

¹² Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5–15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

¹³ Закон «Про освіту дорослих» Естонії – «Täiskasvanute kooolituse seadus»: Vastu võetud 10.11.1993 RT I 1993, 74, 1054 jõustumine 10.12.1993 (v.a § 16 märgitud erisused). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110062015010> (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁴ Закон «Про освіту дорослих» Норвегії – «Lov om voksenopplæring (voksenopplæringsloven)» 2009 р., (та версія 2021 р). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-95> (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁵ Закон «Про освіту дорослих» у Республіці Сербія – «Закон о образовању одраслих». URL: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/55/3/reg> (дата звернення: 12.06.2023)

протягом усього життя як частини системи освіти в Республіці Сербія, а саме: принципи та цілі; компетенції; кваліфікації та стандарти кваліфікації; концепцію навчання дорослого; використання мови; забезпечення та підвищення якості освіти дорослих; питання організації та здійснення освіти дорослих; діловодство та публічні документи; плани та програми освіти дорослих, учасників та кандидатів, працівників, які забезпечують освіту дорослих; річні плани освіти дорослих; нагляд тощо.

Друга група – законодавство, в якому освітня практика як предмет регулювання не підпадає під сферу застосування інших законів. Наприклад:

- Закон «Про неформальну освіту дорослих» Данії (1998 р.); Наказ «Про загальну освіту дорослих...» («Bekendtgørelse af lov om almen voksenuddannelse og om anerkendelse af realkompetence i forhold til fag i almen voksenuddannelse, i uddannelsen til hf-eksamen og i uddannelsen til almen studentereksamen (avu-loven)»¹⁶;

- Декрет «Про урядові субсидії освіти дорослих» Швеції (1991 р.); Постанова (2016:937) «Про державні гранти на регіональну професійно-технічну освіту дорослих» («Förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning»¹⁷;

- Закон «Про фонд «Освіта дорослих» у Ліхтенштейні» (1998 р.) (Gesetz vom 18. Dezember 1998 über die Stiftung «Erwachsenenbildung Liechtenstein» (EbLG)¹⁸ та ін.

У деяких країнах законодавство у сфері освіти дорослих є потужним, розгалуженим і поєднує обидві групи законів. Зокрема:

- у Фінляндії це: Закон «Про професійне навчання дорослих» (1998 р.) («Laki ammatillisesta koulutuksesta»¹⁹; Закон «Про добровільну просвітницьку діяльність (1998 р.); Закон «Про матеріальну підтримку в системі навчання дорослих» (2000 р.); Закон «Про професійну підготовку вчителів для дорослих» (2003 р.); Закон «Про внесення змін до Закону «Про професійну освіту і навчання дорослих» (2014 р.) («Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta

¹⁶ Наказ «Про загальну освіту дорослих...» у Данії – «Bekendtgørelse af lov om almen voksenuddannelse og om anerkendelse af realkompetence i forhold til fag i almen voksenuddannelse, i uddannelsen til hf-eksamen og i uddannelsen til almen studentereksamen (avu-loven)». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/603> (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁷ Постанова (2016:937) «Про державні гранти на регіональну професійно-технічну освіту дорослих» Швеції – «Förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning». URL: [https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2016937-om-statsbidrag-for-regional_sfs-2016-937#:~:text=30%20§%20%2FTräder%20i%20kraft,Förordning%20\(2022%3A1403\)](https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2016937-om-statsbidrag-for-regional_sfs-2016-937#:~:text=30%20§%20%2FTräder%20i%20kraft,Förordning%20(2022%3A1403)) (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁸ Закон «Про фонд «Освіта дорослих» у Ліхтенштейні» – Gesetz vom 18. Dezember 1998 über die Stiftung «Erwachsenenbildung Liechtenstein» (EbLG). URL: <https://www.gesetze.li/konso/1999049000> (дата звернення: 12.06.2023)

¹⁹ Закон «Про професійне навчання дорослих» у Фінляндії – «Laki ammatillisesta koulutuksesta». URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980630> (дата звернення: 12.06.2023)

annetun lain muuttamisesta»²⁰; Закон «Про професійну освіту і навчання» (2017 р.) («Laki ammatillisesta koulutuksesta»)²¹ та ін.

- у Данії також система освіти дорослих регулюється сукупністю законодавчих актів, серед яких: Закон «Про відпустку для навчання» (1992 р.) («Lov om orlovsydelse til uddannelse»)²², Закон «Про підтримку освіти дорослих» (1993 р.) («Lov om støtte til voksenuddannelse»)²³, Наказ «Про освіту данською мовою для дорослих іноземців тощо» (2017 р.) («Bekendtgørelse om danskuddannelse til voksne udlændinge m.fl.»)²⁴, Наказ «Про відкриту освіту (професійну освіту дорослих) тощо» (2019 р.) («Bekendtgørelse af lov om åben uddannelse (erhvervsrettet voksenuddannelse) m.v.»)²⁵, Наказ «Про освіту дорослих з особливими потребами» (2021 р.) («Bekendtgørelse af lov om specialundervisning for voksne»)²⁶ тощо.

Виділяючи засади розвитку освіти дорослих у розвинених європейських державах, важливо враховувати детермінованість освітньої політики цих країн історичними, національними, соціально-економічними та іншими чинниками. Приклади законодавства у сфері освіти дорослих у Польщі, Великій Британії та Франції демонструють такі особливості.

Польща. Система освіти дорослих у Польщі має загальнодержавний характер, функціонує як невід’ємна складова інтегральної системи освіти країни та є достатньо диверсифікованою. Освітні послуги надаються державними і приватними установами в межах систем формальної та неформальної освіти.

Організація освіти дорослих покладається на декілька міністерств, зокрема Міністерство освіти і науки (Ministerstwo Edukacji i Nauki²⁷), Міністерство сім’ї та соціальної політики (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej²⁸) та ін.

Освіта дорослих регулюється системою нормативно-правових актів (представлених у базі Internetowy System Aktów Prawnych – ISAP та ін.), серед яких:

- Конституція Республіки Польща (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej²⁹);

²⁰ Закон «Про внесення змін до Закону про професійну освіту і навчання дорослих» у Фінляндії – «Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain muuttamisesta». URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140788> (дата звернення: 12.06.2023)

²¹ Закон «Про професійну освіту і навчання» у Фінляндії – «Laki ammatillisesta koulutuksesta». URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531> (дата звернення: 12.06.2023)

²² Закон «Про відпустку для навчання» у Данії – «Lov om orlovsydelse til uddannelse». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/accn/A19920046630> (дата звернення: 12.06.2023)

²³ Закон «Про підтримку освіти дорослих» у Данії – «Lov om støtte til voksenuddannelse». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1993/514> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁴ Наказ «Про освіту данською мовою для дорослих іноземців тощо.» – «Bekendtgørelse om danskuddannelse til voksne udlændinge m.fl.». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/901> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁵ Наказ «Про відкриту освіту (професійну освіту дорослих) тощо» у Данії – «Bekendtgørelse af lov om åben uddannelse (erhvervsrettet voksenuddannelse) m.v.». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/609> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁶ Наказ «Про освіту дорослих з особливими потребами» у Данії – «Bekendtgørelse af lov om specialundervisning for voksne». URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/1653> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁷ Ministerstwo Edukacji i Nauki. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁸ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina> (дата звернення: 12.06.2023)

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 12.06.2023)

- Закон «Про систему освіти» (1991 р.) (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty)³⁰;
- Закон «Про освіту» (2016 р.) (Ustawa Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r.³¹). Зокрема, у статтях 117–118 регламентовано питання безперервної освіти;
- Закон «Про вищу освіту і науку» (2018 р.) (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce)³²;
- Розпорядження Міністра освіти і науки «Про безперервну освіту в позашкільних формах» (2019 р.) (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych)³³. У документі визначено: 1) види державних закладів додаткової освіти та завдання державних закладів і державних центрів професійного навчання; 2) умови, організація та порядок безперервної освіти, що надається в індивідуальних формах позашкільної освіти, у тому числі вимоги до навчальних програм; 3) способи підтвердження результатів навчання; 4) зразки документів тощо;
- Розпорядження Міністра освіти і науки «Про акредитацію безперервної освіти в позашкільних формах» (2019 р.) (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2019 r. w sprawie akredytacji kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych)³⁴. Актом регламентовано процедуру надання та анулювання акредитації суб'єктам, що забезпечують продовження освіти в позашкільній формі; зразки документів тощо;
- інші правові акти.

На регіональному рівні у воєводствах, повітах і громадах організація освіти дорослих покладається на органи місцевого самоврядування, соціальні організації, релігійні об'єднання, незалежні суб'єкти економічної діяльності, комерційні установи тощо. Важливу роль в організації освіти дорослих у Польщі відіграють університети та відомчі науково-дослідні інститути.

Навчання дорослих відповідає освітнім стандартам і здійснюється за програмами, затвердженими профільними міністерствами. Результатом навчання є отримання сертифікатів, дипломів і кваліфікацій, що надають дорослій людині можливість стати конкурентоспроможною на ринку праці та

³⁰ Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) – Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910950425> (дата звернення: 12.06.2023)

³¹ Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) – Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059> (дата звернення: 12.06.2023)

³² Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) – Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668> (дата звернення: 12.06.2023)

³³ Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) – Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 marca 2019 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000652> (дата звернення: 12.06.2023)

³⁴ Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) – Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2019 r. w sprawie akredytacji kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001692> (дата звернення: 12.06.2023)

просуватися кар'єрними сходами. Інституціональний аналіз проблематики представлено у низці робіт як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників³⁵.

Так, польський науковець Александер Т. розділяє польську систему освіти дорослих на *шкільну освіту дорослих* (від початкових шкіл для дорослих до закладів вищої та післядипломної освіти) та *позашкільну освіту дорослих* (професійно-технічна, загальноосвітня)³⁶.

I. Серед навчальних закладів системи шкільної освіти дорослих виділяють:

- Початкові школи для дорослих (*Szkola podstawowa dla dorosłych*). У таких закладах передбачено навчання для дорослих, які з певних причин не змогли вчасно здобути початкову освіту;

- Середні школи для дорослих (*Liceum ogólnokształcące dla dorosłych*). У таких школах передбачено навчання для осіб, які закінчили восьмирічну початкову школу, нижчу середню школу або базову професійну школу. Навчання триває три роки. Поширеною є заочна форма навчання (по суботах і неділях, через вихідні). Після закінчення середньої школи для дорослих складається іспит (*egzamin maturalny, matura*), необхідний для вступу до закладу вищої освіти;

- Поліцеальні школи (*szkola policealna*)³⁷ – займають проміжне положення між середніми й вищими закладами освіти за рівнем акредитації. Після закінчення таких закладів дорослі учні отримують професійну кваліфікацію та звання техніка (*technik*). Діють державні поліцеальні школи; недержавні (приватні) поліцеальні школи із правами державної поліцеальної школи; недержавні (приватні) поліцеальні школи без прав державної школи. Правом вступу до таких шкіл наділені особи від 18 років після закінчення середньої школи. Навчання триває три – п'ять семестрів (на заочній та денній формах). Програмою передбачені як теоретичні, так і практичні заняття; після закінчення складається іспит із обраної спеціальності. Поліцеальні школи в Польщі не надають диплом про вищу освіту. Такі школи за своїм статусом подібні до технікумів;

- У закладах *післядипломної освіти* (*studia podyplomowe*) також можна отримати додаткову професійну кваліфікацію.

Післядипломна освіта здійснюється в університетах, науково-дослідних інститутах та інститутах Польської академії наук. Правом вступу до таких закладів наділені особи, які мають ступінь бакалавра. Умови вступних кампаній заклади визначають самостійно. Тривалість навчання – мінімум три семестри, а після закінчення навчання особа отримує кваліфікаційний сертифікат.

II. До осередків позашкільної освіти дорослих належать: центри практичного навчання, центри неперервної освіти, центри професійної та неперервної освіти, кваліфікаційні професійні курси, курсове навчання (курси

³⁵ Васильєва М. П. Характеристика системи освіти дорослих у Польщі. *Концептуальні шляхи розвитку науки* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 6-7 лют. 2021 р. Київ : МЦНІД, 2021. С. 24–26. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a15dce4-f557-4e91-8eea-545cda83e7b3/content> (дата звернення: 12.06.2023)

³⁶ Aleksander T. Andragogika. Radom – Kraków. 2009. 443 s.

³⁷ Поліцеальні школи в Польщі. URL: <https://mojaedukacja.com/policealni-shkoly> (дата звернення: 12.06.2023)

загальних компетентностей, заочні курси, підготовка до складання екзамену matura), центри зайнятості, народні університети, відкриті університети, університети третього віку, корпоративне навчання:

- Центри практичного навчання (*Centrum Kształcenia Praktycznego, CKP*)³⁸ є державними установами, що створені на базі навчальних майстерень професійних училищ (належать до бюджетних установ повіту чи міста). У педагогічному напрямі центрами керують місцеві органи влади (повітське староство, очільник міста), а рамковий статут центру визначається постановою Міністра освіти і науки;

- Центри неперервної освіти (*Centrum kształcenia ustawicznego, CKU*)³⁹ – це багатовідомчі установи, розташовані у великих і середніх містах. Поєднують загальноосвітні школи для тих, хто працює (вечірня, заочна форма навчання), поліцейські школи, кваліфікаційні професійні курси та різні типи короткострокових курсів для дорослих. Центри оснащені сучасними засобами навчання, майстернями й лабораторіями. Деякі з них впроваджують використання власних навчально-методичних посібників і матеріалів для самостійної роботи дорослих. За результатами навчання складається кваліфікаційний іспит. У таких центрах також передбачено навчання на короткострокових професійних курсах (тривалістю від кількох місяців до року).

У рамках курсового навчання здійснюється підготовка до складання іспиту (matura), необхідного для вступу до закладу вищої освіти;

- Курси загальних компетентностей (*Kursy kompetencji ogólnych, ККО*)⁴⁰. Метою курсів є підготовка слухачів (які з певних причин не отримали повну середню освіту) до складання заочних іспитів з усіх предметів шкільної програми. Особа, яка бере участь у навчанні в ККО, може вивчати декілька курсів одночасно.

Із 2011 р. також працюють такі типи навчальних закладів для дорослих, як:

- Центри професійної та неперервної освіти (*Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego (CKZiU)* (ЦПНО)⁴¹, що поєднують діяльність професійних навчальних закладів і закладів неперервної освіти. ЦПНО також проводять заходи щодо кар'єрного консультування, співпрацюючи із роботодавцями й організаціями роботодавців.

До сфери освіти дорослих належать також:

- Центри перепідготовки та підвищення кваліфікації (*Ośrodek dokształcania i doskonalenia zawodowego*)⁴², що організовують та проводять

³⁸ Centrum Kształcenia Praktycznego. URL: <http://www.ckp.nysa.pl/web.n4?go=13> (дата звернення: 12.06.2023)

³⁹ Лук'янова Л., Розвиток освіти дорослих в Польщі у другій половині ХХ століття й на початку ХХІ. *Development of Pedagogical Sciences of Ukraine and Poland in the early twenty-first century*. 2011. Р. 310-315. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8008/1/Розвиток%20освіти%20дорослих%20в%20Польщі.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁰ Kursy kompetencji ogólnych (ККО). URL: <https://ckz.elk.pl/a/kursy-i-szkolenia/kurs-kompetencji-ogolnych> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴¹ Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego. URL: <https://www.ckziu.eu/library/informacje-kategorie/o-centrum-ksztalcenia-zawodowego-i-ustawicznego> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴² Ośrodek dokształcania i doskonalenia zawodowego. URL: <https://www.zdz.katowice.pl/centrum-ksztalcenia-zawodowego-olkusz> (дата звернення: 12.06.2023)

кваліфікаційні професійні курси, курси загальних компетентностей тощо. Працюють із роботодавцями, центрами зайнятості тощо, що здійснюють професійне навчання.

У системі освіти дорослих Польщі виділяють також:

- Центри зайнятості Польщі (*Urząd Pracy*)⁴³, що організовують навчання та перенавчання безробітних, а також осіб, які можуть втратити роботу. Заклади підпорядковуються органам місцевого самоврядування (на рівні воєводства і повіту) та здійснюють підготовку за фахом, професійну перепідготовку, навчання навичкам пошуку роботи і працевлаштування;

- Народні університети (*Uniwersytet Ludowy*)⁴⁴ – автономні недержавні установи, що спеціалізуються на просвітницькій роботі в сільському середовищі та малих містах. У таких університетах дорослі можуть розвивати сферу інтересів або підвищити професійну кваліфікацію;

- Відкриті університети (*Uniwersytet Otwarty*)⁴⁵ – заклади неформальної освіти, що пропонують різні програми й методи навчання дорослих – від традиційних занять в університеті, самостійної роботи слухачів під наглядом консультантів, до дистанційної освіти (онлайн);

- Університети третього віку (*Uniwersytet Trzeciego Wieku*)⁴⁶, що надають можливості літнім людям покращити життя, подолати стереотипи щодо відчуженої та соціально непрацездатної старості. Навчання проводяться у різних формах: лекцій, практичних занять, конференцій, тематичних семінарів, додаткових занять у секціях, гуртках: мовних, комп'ютерних, художньо-культурних, спортивно-туристичних тощо. Навчання триває від одного до декількох семестрів. Тематика занять передбачає вивчення широкого спектра дисциплін: інформатики, історії, культурології, іноземних мов тощо.

Таким чином, система освіти дорослих у Польщі має загальнодержавний характер, є варіативною та гнучкою до суспільних запитів, побудована з урахуванням різноманітних потреб дорослого населення у продовженні навчання⁴⁷. Розвиток освіти дорослих у Польщі продовжує трансформуватися під впливом суспільно-економічних і політичних змін в усталеному прагненні польського суспільства навчатися протягом усього життя.

Велика Британія. Освіта дорослих у Великій Британії належить до пріоритетів державної політики та ґрунтується на давніх історичних традиціях, високоякісних показниках і науково-педагогічних дослідженнях.

Аналіз джерел дозволяє констатувати, що важливими й функціонально пов'язаними складовими системи освіти дорослих є формальна та неформальна освіта. Формальну освіту надають вищі навчальні заклади – університети, навчальні заклади подальшої освіти, політехнікуми, коледжі. Неформальна освіта дорослих забезпечується навчальними асоціаціями, національними

⁴³ *Urząd Pracy*. URL: <https://www.praca.gov.pl/eurzad/index.eup#/panelOgolny> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁴ *Uniwersytet Ludowy*. URL: <https://osul.pl> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁵ *Uniwersytet Otwarty*. URL: <https://www.uw.edu.pl/ksztalcenie/uniwersytet-otwarty/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁶ *Uniwersytet Trzeciego Wieku*. URL: <https://www.ur.edu.pl/pl/uniwersytet/utw> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁷ *Uczenie się dorosłych w Polsce i w Europie (2022)*. URL: https://eurydice.org.pl/brepo/panel_repo_files/2022/09/29/oarekc/uczenie-sie-doroslych-w-polsce-i-europie.pdf (дата звернення: 12.06.2023)

організаціями освіти (наприклад, Міжнародною організацією освіти дорослих тощо).

Організація освіти дорослих у державі в різні роки покладалася на такі інституції: Міністерство освіти, яке функціонувало під різними назвами – до 1955 р. Департамент освіти і науки, у 1995 р. було реформовано у Департамент освіти і праці, у 2000 р. – у Департамент у справах освіти та вмінь; у 2007 р. освітою дорослих опікувався Департамент з питань інновацій, університетів і вмінь, з 2009 р. – Департамент з питань бізнесу, інновацій і навичок (Department for Business, Innovations and Skills)⁴⁸, а пізніше – Департамент науки, інновацій і технологій (Department for Science, Innovation and Technology)⁴⁹.

Основи сучасної моделі освіти дорослих були закладені із прийняттям низки нормативних актів:

- Закону «Про реформу освіти» («Education Reform» Act, 1988) (зі змінами на 2023 р.)⁵⁰;

- Закону «Про подальшу та вищу освіту» («Further and Higher Education» Act, 1992) (зі змінами на 2023 р.)⁵¹, в якому врегульовано питання: відповідальності за подальшу освіту; фінансування; форм навчання; функцій відповідальних органів; оцінки якості освіти, що надається закладами; координації роботи місцевих органів управління освітою тощо;

- Закону «Про навчання та вміння» («Learning and Skills» Act, 2000) (зі змінами на 2023 р.)⁵², який містить положення щодо заохочення до освіти та навчання; унормування питань фінансових ресурсів; функцій місцевих органів; планів; стратегій; звітів тощо;

- Закону «Про освіту та інспекцію» («Education and Inspections» Act, 2006)⁵³ щодо посилення контролю над здійсненням освіти, у тому числі й освіти дорослих;

- Закону «Про подальшу освіту та навчання» («Further Education and Training» Act, 2007)⁵⁴, в якому регламентовано низку питань навчання дорослих: надання навчальних послуг; допомоги у працевлаштуванні; мережі закладів додаткової освіти тощо;

- інших актів.

Дослідження законодавчої бази засвідчило інституціалізацію освіти дорослих у національній системі освіти Великої Британії й надання відповідним

⁴⁸ Ільдіко О. Управління освітою дорослого населення у Великій Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2018. № 7 (81). С. 18-27. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/4.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁴⁹ Департамент науки, інновацій та технологій. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-science-innovation-and-technology> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵⁰ Закон «Про реформу освіти» у Великій Британії – «Education Reform» Act, 1988 р. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/40/contents> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵¹ Закон «Про подальшу та вищу освіту» у Великій Британії – «Further and Higher Education» Act, 1992 р. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/13/contents> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵² Закон «Про навчання та вміння» у Великій Британії – «Learning and Skills» Act, 2000 р. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/21/contents> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵³ Закон «Про освіту та інспекцію» у Великій Британії – «Education and Inspections» Act 2006 р.. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/40/contents> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵⁴ Закон «Про подальшу освіту та навчання» у Великій Британії – «Further Education and Training» Act 2007 р. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/25/contents> (дата звернення: 12.06.2023)

місцевим органам влади права безпосередньо займатися організацією навчального процесу та проводити різні культурні програми для фахівців і незайнятого населення.

Виділяючи особливості освіти дорослих, можна зауважити, що рекомендованими напрямками професійного навчання фахівців і незайнятого населення є створення відповідного нормативно-правового поля; розробка навчальних програм і стандартів базової освіти, орієнтованих на дорослий контингент.

Основними напрямками модернізації професійного навчання дорослого населення є: орієнтація на реальні потреби замовників (приватних осіб і підприємців); структурна прозорість і змістова гнучкість; багатоканальне фінансування; демократизація системи управлінських повноважень⁵⁵.

Структуру закладів, що забезпечують освіту дорослих, складають⁵⁶:

- вечірні інститути (evening institutes)⁵⁷;
- коледжі подальшої освіти (colleges of further education)⁵⁸;
- освітні центри (educational centres)⁵⁹;
- робітничі коледжі для чоловіків (the Working Men's College)⁶⁰;
- громадські коледжі (community college)⁶¹ тощо.

Важливу роль в освіті дорослих відіграють асоціації.

Одним із найбільших провайдерів у сфері навчання дорослих у Великій Британії є освітня Асоціація працівників (*The Workers' Educational Association, WEA*)⁶². Асоціація забезпечує локальні курси для дорослих у громадах Англії та Шотландії. Так, в Уельсі функціонує автономний підрозділ асоціації WEA Сумгу. Загалом WEA охоплює велику кількість дорослих учнів (понад 8 тис. на рік). Сформована асоціація підтримується урядом через агенцію з нагляду за фінансуванням в Англії, а в Шотландії – виконавчими та місцевими органами влади Шотландії. Частково асоціація фінансується й слухачами за деякі курси, проведення лотереї та іншим коштом⁶³.

Діяльність Асоціації провайдерів із працевлаштування та навчання (*The Association of Employment and Learning Providers, AELP*)⁶⁴ пов'язана з пошуком робочих місць відповідно до потреб роботодавців. Для цього AELP співпрацює із роботодавцями по всій країні, а також забезпечує освітні послуги на робочому

⁵⁵ Волярська О. С., Пастушок О. І. Особливості розвитку освіти дорослих у європейських країнах. *Scientific Journal «Science Rise: Pedagogical Education»*. 2016. № 7(3)2016. С. 51-54. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/704845/1/Стаття%20Волярська,%20Пастушок.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Adult evening classes. URL: <https://www.ihlondon.com/evening-classes-in-london/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵⁸ Colleges of further education. URL: <http://www.guernseycollege.ac.gg/wp/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁵⁹ Educational centers. URL: <https://www.london.gov.uk/programmes-strategies/communities-and-social-justice/migrant-londoners-hub/education-and-training/adult-education> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶⁰ The Working Men's College. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1861/07/the-london-working-mens-college/628455/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶¹ Community college. URL: <https://londoncommunitycollege.co.uk> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶² The Workers' Educational Association. URL: <https://www.wea.org.uk> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶³ Шаманська О. І. Особливості освіти дорослих у Великій Британії: історичний аспект. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 200. С. 162-166.

⁶⁴ The Association of Employment and Learning Providers. URL: <https://www.aelp.org.uk> (дата звернення: 12.06.2023)

місці. Асоціація проводить навчання 75 % дорослих учнів. Дорослі учні здійснюють навчання за освітніми програмами з метою набуття необхідних навичок, що надає можливість створення ефективних умов для економічного зростання країни. Як зазначено у статутних документах: «The Association of Employment and Learning Providers представляє вищу освіту у Сполученому Королівстві, а також забезпечує дорослим неповний робочий день, гнучкий графік, ефективно використовуючи потенціал навчання. Члени AELP підтримують тисячі підприємств і мільйони учнів, надаючи широкий спектр програм навчання, професійної підготовки та працевлаштування. AELP підтримує учнів різного віку, у кожній громаді та на кожному рівні навчання після 16 років»⁶⁵.

Особливістю діяльності навчальних закладів для дорослого населення можна визначити впровадження гуманітарної освіти, а серед популярних курсів навчання: вивчення мов, історії та інших дисциплін.

Аналіз сучасного розвитку професійного навчання дорослих у Великій Британії дозволяє визначити такі принципи: взаємодія неформальної та формальної освіти; незалежність, добровільність, доступність всіх форм навчання; спрямованість змісту навчання на формування ключових і функціональних компетентностей громадян; поширення освіти дорослих у світовому освітньому просторі тощо.

Сучасна модель і система державного управління освітою дорослих, на думку дослідників, характеризується поступовим відхиленням від децентралізації та посиленням централізації управління освітою. Крім того, «спостерігається поступовий перехід до змішаного типу управління освітою дорослих, а саме до децентралізованого централізму, що є характерним саме для Великої Британії»⁶⁶.

Франція. Франція також має тривалу історію та багаті традиції у сфері освіти дорослих, які відображені в її законодавстві. На сьогодні в державі існує детально розроблена система правових актів, що регулюють різні напрями освіти дорослих.

Важливим аспектом, який регламентується правовими актами, є взаємовідносини держави, підприємців і громадян. Водночас, як зазначають дослідники, зокрема Лук'янова Л., «і сама система освіти дорослих країни, і законодавча база, що регулює цей освітній напрям, перебувають у процесі неперервного розвитку та перетворень»⁶⁷.

Організація освіти дорослих покладається, в першу чергу, на Міністерство національної освіти Франції⁶⁸. На початку 70-х років ХХ століття Міністерством було запроваджено відповідні заходи щодо розвитку мережі неперервної освіти дорослих. Зокрема, було створено: об'єднані центри з

⁶⁵ Шаманська О. І. Особливості освіти дорослих у Великій Британії: історичний аспект. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 200. С. 162-166.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁶⁸ Ministère de l'Éducation Nationale et de la Jeunesse de la France. URL: <https://www.education.gouv.fr> (дата звернення: 12.06.2023)

підготовки викладачів для дорослих і керівників дорослих (CUFFA); центри керівників із неперервної підготовки (AFC); об'єднання навчальних закладів (GRETA); впроваджено посади уповноважених академій із неперервної роботи (DAFCO); пізніше – професійне бюро кваліфікації установ неперервної підготовки (OPQFC)⁶⁹ тощо.

Управління системою освіти дорослих у Франції здійснюється на 3-х рівнях: на національному рівні – дирекція ліцеїв і коледжів Міністерства освіти; на регіональному рівні – уповноважені з неперервної освіти академій (28 територіальних управлінь освітою); на місцевому рівні – центри *Greta*⁷⁰.

Аналіз еволюції законодавчого забезпечення освіти дорослих дозволяє визначити декілька ключових актів, що унормували цю сферу, зокрема:

- Закон «Про соціальне просування» (1959) («*Loi sur la promotion sociale*»)⁷¹, відповідно до якого центрам освіти було дозволено організовувати вечірні курси для дорослих і надавати можливість робітникам здобувати професійну підготовку. Така підготовка з 1966 р. стала національним обов'язком, прийнятим на рівні уряду країни;

- Угоди Гренеля (1968) («*Accord Grenel*»)⁷². Цілями угод стали: задоволення потреб підприємств у кваліфікованій робочій силі; особистих прагнень щодо індивідуального розвитку; подолання нерівності в освіті тощо.

- Національна міжгалузєва угода (ANI) (1970) («*Accord national interprofessionnel du 9 juillet 1970 sur la formation et le perfectionnement professionnels*»)⁷³. Перша угода щодо професійної освіти, яка заклала законодавчі засади для спільного керування соціальними партнерами системою неперервної освіти та ввела професійну освіту у сферу трудового права⁷⁴;

- Закон «Про організацію безперервної професійної підготовки як частини навчання впродовж життя» (1971 р., остання редакція 2023 р.) («*Loi n° 71-575 du 16 juillet 1971 relative à l'organisation de la formation professionnelle continue dans le cadre de la formation permanente*»)⁷⁵, в якому визначено, що неперервна професійна освіта є національним обов'язком. Закон містить вісім розділів з нормами щодо: закладів професійної підготовки (Р. 1); угод про професійне

⁶⁹ Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁰ Орос, І. І. Організація освіти дорослих у Франції та Бельгії. *Наукові записки кафедри педагогіки*, 2019. (44), 229-242. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/12506> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷¹ Michel Debré et la formation professionnelle 1959-1971. URL: <https://journals.openedition.org/histoire-education/725#ftn18> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷² Les accords de Grenelle 27 mai 1968. Les accords de Grenelle, Dépêche AFP du 27 mai 1968, 8h27. URL: <https://www.georges-pompidou.fr/georges-pompidou/portail-archives/accords-grenelle-27-mai-1968> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷³ Accord national interprofessionnel du 9 juillet 1970 sur la formation et le perfectionnement professionnels (1972). URL: https://www.ressources-de-la-formation.fr/index.php?lvl=notice_display&id=33040&seule=1; Акт: https://accords.medef.com/documents/accord_320.pdf (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁴ Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁵ «Loi n° 71-575 du 16 juillet 1971 relative à l'organisation de la formation professionnelle continue dans le cadre de la formation permanente». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000687666/> (дата звернення: 12.06.2023)

навчання (Р. 2); відпустки для навчання (Р. 3); державної допомоги (Р. 4); участі роботодавців у фінансуванні безперервного професійного навчання (Р. 5); фінансової допомоги, що надається учасникам професійного навчання (Р. 6); положень щодо державних службовців і представників органів місцевого самоврядування (Р. 7) тощо. Отже, Закон зобов'язав роботодавців брати участь у фінансуванні неперервної професійної освіти, визначив роль держави у фінансуванні підготовки працівників та інших категорій зайнятого населення. І на сьогодні у Франції неперервна освіта фінансується переважно коштом підприємств;

- Закон «Про реформу неперервної професійної підготовки» № 84-130 (1984) з відповідними змінами до Трудового кодексу («*Loi n°84-130 du 24 février 1984 Dite Rigout portant réforme de la formation professionnelle continue et modification corrélative du code du travail*») ⁷⁶. Закон унормував індивідуальну відпустку для навчання, ведення перемовин із професійної підготовки у відповідних професійних установах або на підприємствах, посилюючи роль виробничої ради;

- із впровадженням програми «Комекс» (1989 р.) у сфері освіти дорослих Франції відбулися значні зміни, спрямовані на включення неперервної професійної освіти до системи міжнародного співробітництва. Освіта дорослих у Франції була визначена однією із трьох головних складових національної системи освіти ⁷⁷;

- Закон щодо кредитів за навчання, якості та контролю безперервної професійної підготовки та внесення змін до книги IX Кодексу законів про працю (1990 р., в редакції 2023 р.) («*LOI no 90-579 du 4 juillet 1990 relative au crédit-formation, à la qualité et au contrôle de la formation professionnelle continue et modifiant le livre IX du code du travail*») ⁷⁸. Акт містить Положення щодо участі роботодавців у розвитку безперервного професійного навчання (Р. 4); Положення щодо контролю за безперервним професійним навчанням (Р. 5) тощо;

- Закон щодо професійної підготовки та внесення змін до трудового кодексу (1992) («*Loi n° 92-675 du 17 juillet 1992 portant diverses dispositions relatives à l'apprentissage, à la formation professionnelle et modifiant le code du travail*») ⁷⁹;

- Закон «Про працю, зайнятість та професійне навчання» (1993 р., в редакції 2023 р.) («*Loi n° 93-1313 quinquennale du 20 décembre 1993 quinquennale*

⁷⁶ «Loi n°84-130 du 24 février 1984 Dite Rigout portant réforme de la formation professionnelle continue et modification corrélative du code du travail». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000320429/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁷ Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁸ «LOI no 90-579 du 4 juillet 1990 relative au crédit-formation, à la qualité et au contrôle de la formation professionnelle continue et modifiant le livre IX du code du travail». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000167819> (дата звернення: 12.06.2023)

⁷⁹ «Loi n° 92-675 du 17 juillet 1992 portant diverses dispositions relatives à l'apprentissage, à la formation professionnelle et modifiant le code du travail». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000006124023/1992-07-19/> (дата звернення: 12.06.2023)

relative au travail, à l'emploi et à la formation professionnelle)⁸⁰. Акт спрямований на реформування фінансування професійної підготовки, спрощення процедури отримання відпустки для навчання тощо.

Загалом законодавством Франції закріплено шість видів навчальних відпусток для дорослих. Лук'янова Л., із посиланням на Tanguy L.⁸¹, зазначає такі: 1) неоплачувана відпустка для загальної, культурної і професійної підготовки, що має відношення до соціальної та економічної діяльності або підготовки до екзаменів; 2) оплачувана освітня відпустка для особистих або професійних цілей зі збереженням заробітної плати та можливістю отримати гранти; 3) робоча освітня відпустка оплачується за певних умов, переважно надається працівникам профспілок для участі у спеціальних семінарах; 4) викладацька відпустка надається тим, хто готується проходити навчання з повним навантаженням у фірмах, школах або професійних інститутах; 5) молодіжна відпустка надається особам молодше 25 років; 6) відпустка для молоді надається кваліфікованим робітникам віком до 20 років для короткотермінової підготовки тривалістю не більше 200 годин⁸²;

- Закон «Про безперервне професійне навчання та соціальний діалог» (2004) (*«LOI n° 2004-391 du 4 mai 2004 relative à la formation professionnelle tout au long de la vie et au dialogue social»*)⁸³, в якому зазначено, що професійне навчання впродовж життя є національним обов'язком. Метою безперервного професійного навчання є сприяння професійній інтеграції або реінтеграції працівників, надання їм можливості залишатися на роботі, сприяння розвитку їхніх навичок і доступу до різних рівнів професійної кваліфікації, сприяння економічному та культурному розвитку та соціальному просуванню тощо;

- Закон «Про профорієнтацію та професійну підготовку впродовж життя» (2009 р., в редакції 2023 р.) (*«Loi n° 2009-1437 du 24 novembre 2009 relative à l'orientation professionnelle et à la formation professionnelle tout au long de la vie»*)⁸⁴, за яким відбулося оновлення змісту професійної підготовки та розширення функцій спільних органів щодо збору коштів (ОРСА);

- Закон «Про професійне навчання, працевлаштування та соціальну демократію» (2014 р., в редакції 2023 р.) (*«LOI n° 2014-288 du 5 mars 2014 relative à la formation professionnelle, à l'emploi et à la démocratie sociale»*)⁸⁵. Серед іншого, закон встановив персональний навчальний рахунок: кожній людині упродовж її професійного життя, у т. ч. на випадок безробіття.

⁸⁰ «Loi n° 93-1313 quinquennale du 20 décembre 1993 quinquennale relative au travail, à l'emploi et à la formation professionnelle». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000864578> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸¹ Tanguy L. L'Enseignement professionnel en France. Des ouvriers aux techniciens, PUF, Paris, 1991.

⁸² Лук'янова Л.Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸³ «LOI n° 2004-391 du 4 mai 2004 relative à la formation professionnelle tout au long de la vie et au dialogue social». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000613810/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸⁴ «Loi n° 2009-1437 du 24 novembre 2009 relative à l'orientation professionnelle et à la formation professionnelle tout au long de la vie». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000021312490> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸⁵ «LOI n° 2014-288 du 5 mars 2014 relative à la formation professionnelle, à l'emploi et à la démocratie sociale». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000028683576> (дата звернення: 12.06.2023)

Характеризуючи основні інституції системи неперервної професійної освіти дорослих у Франції, необхідно виділити:

- Об'єднання навчальних закладів ГРЕТА (*Greta*)⁸⁶. Міністерством національної освіти Франції відповідними декретами регламентовано організацію та функціонування цих установ, зокрема актом: «*Décret n°92-275 du 26 mars 1992 relatif aux groupements d'établissements (Greta) constitués en application de l'article 19 de la loi n° 89-486 du 10 juillet 1989 modifiée d'orientation sur l'éducation*»⁸⁷ та ін.

У центрах мережі *Greta* впроваджені такі види освітніх програм: формальні освітні курси, індивідуалізоване навчання та навчання у формі навчальних одиниць. Програми охоплюють провідні сфери професійного ринку праці та відповідають потребам дорослих людей, які прагнуть підвищити професійний рівень, кваліфікацію або офіційно підтвердити набуті знання та вміння⁸⁸.

У *Greta* неперервність освіти дорослих забезпечується відповідними рівнями професійної кваліфікації: V рівень – аналог Сертифіката про професійну придатність (CAP) або Сертифіката професійних знань (BEP); IV рівень – аналог Атестації зрілості або Сертифіката професійних знань (BEA); III рівень – аналог Сертифіката старшого інженера-техніка (BTS), Диплома про закінчення Технічного Університету (DUT) або Свідоцтва про закінчення першого циклу вищого навчального закладу; II рівень – аналог Свідоцтва про закінчення другого циклу вищого навчального закладу⁸⁹;

- Національну асоціацію професійної підготовки дорослих (*Association nationale pour la formation professionnelle des adultes, AFPA*)⁹⁰. AFPA є першою організацією кваліфікаційного навчання для працюючих у Франції. Протягом 60 років у AFPA впроваджують, підтримують та розвивають навички, пропонуючи понад 700 курсів, понад 300 професій від кваліфікованого робітника до старшого техника в секторах будівництва, промисловості та інших галузях. У AFPA працюють викладачі, які мають великий практичний досвід роботи на підприємствах і пройшли педагогічну й методичну підготовку взаємодії з дорослою аудиторією.

Загалом у системі освіти дорослих Франції можна виокремити такі групи освітніх установ, що відрізняються за рівнями вимог до якості освіти: 1) система загальної та вищої освіти, де здійснюється жорсткий нагляд держави за виконанням стандарту; 2) освітні установи із професійної підготовки, які самостійно вирішують, за якими спеціальностями необхідна підготовка і

⁸⁶ Organisation et fonctionnement des GRETA. URL: https://ancien.cgteduc.fr/images/eple/eple_sept_2017/fiche13.pdf (дата звернення: 12.06.2023)

⁸⁷ «Décret n°92-275 du 26 mars 1992 relatif aux groupements d'établissements (Greta) constitués en application de l'article 19 de la loi n° 89-486 du 10 juillet 1989 modifiée d'orientation sur l'éducation». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000162760/2008-03-18/> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸⁸ Qu'est-ce qu'un Greta? URL: <https://www.education.gouv.fr/la-formation-continue-des-adultes-l-education-nationale-3035> (дата звернення: 12.06.2023)

⁸⁹ Орос І. І. Організація освіти дорослих у Франції та Бельгії. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. (44), с. 229-242. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/12506> (дата звернення: 12.06.2023)

⁹⁰ Association nationale pour la formation professionnelle des adultes AFPA. URL: <https://www.aladom.fr/organisme/afpa> (дата звернення: 12.06.2023)

перепідготовка у відповідному регіоні (установи посідають одне із провідних місць у системі освіти дорослих країни); 3) група центрів та університетів, що реалізують соціально значущі освітні проекти загальнокультурного напрямку: курси іноземних мов, краєзнавчі та фольклорні клуби, клуби за інтересами, спортивні об'єднання (установи існують коштом споживачів, за підтримки муніципальних влад і допомоги спонсорів).

Освітня діяльність і курси надають можливість виокремити шість типів навчання дорослих відповідно до цілей. Зокрема, це: 1) навчання, що уможливило перекваліфікацію, готує до нової роботи; 2) підготовче навчання для тих, у кого немає виробничої кваліфікації; 3) адаптувальне навчання для осіб, які шукають першу або нову роботу; 4) навчання, що забезпечує просування в кар'єрі; 5) оновлення й удосконалення знань (загальне та спеціальне навчання); 6) навчання, що забезпечує підготовку до майбутньої професійної діяльності⁹¹.

Підсумовуючи вищевикладене, важливо зазначити, що маючи тривалу історію та багаті традиції у сфері освіти дорослих, детально розроблену систему правових актів, цей освітній напрям і надалі перебуває у процесі перманентного розвитку і перетворень, що дозволяє Франції посідати одне із провідних місць серед розвинених держав Європи.

Висновки. У сучасних розвинених державах усвідомлення значення освіти дорослих відбулося кілька десятиліть років тому. Актуалізація цього освітнього напрямку була обумовлена технологічним, економічним і соціокультурним розвитком, при якому розкриття потенціалу особистості можливе лише за активної участі в динамічних суспільних процесах. Такі детермінанти зумовили й процеси розвитку у сфері освіти дорослих, відображені в законодавстві відповідних держав.

Законодавство у сфері освіти дорослих можна умовно об'єднати в такі групи: законодавство, засноване на цілісному й конкретизованому сприйнятті цієї освітньої сфери; законодавство, в яких освітня практика як предмет урегулювання не підпадає під сферу застосування інших законів; поєднання обох груп, що є характерним для країн, в яких законодавство у сфері освіти дорослих є потужним і розгалуженим.

Водночас, виділяючи концептуальні засади розвитку освіти дорослих в європейських державах, важливо враховувати детермінованість освітньої політики цих країн історичними, національними, соціально-економічними та іншими чинниками.

Аналіз зарубіжного досвіду щодо забезпечення освіти дорослих за кожним із порушених питань дозволяє визначити таке:

- **Чи існують окремі закони «Про освіту дорослих» та в яких країнах?**

Закон «Про освіту дорослих» Естонії («Täiskasvanute koolituse seadus») (1993 р., в редакції 2021 р.), Закон «Про освіту дорослих» Норвегії («Lov om

⁹¹ Лук'янова Л. Б. Законодавча база освіти дорослих: міжнародний досвід. С. 5-15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718441/1/5.pdf> (дата звернення: 12.06.2023)

voksenopplæring (voksenopplæringsloven)» (2009 р., в редакції 2021 р.), «Закон про освіту дорослих» Сербії («Закон о образовању одраслих») (2020 р.) та інші.

- **Які питання сфери освіти дорослих врегульовуються на рівні закону (законів)?**

Основи управління освітою дорослих; вимоги до діяльності закладів безперервної освіти та надання безперервної освіти, координація діяльності таких закладів; права особи, яка навчається, у тому числі на навчальну відпустку; механізми фінансування безперервної освіти; державний та адміністративний нагляд тощо.

- **Яка система та складові освіти дорослих?**

Система освіти дорослих у кожній країні залежить від пріоритетів державної політики, детермінована історичними, національними, соціально-економічними та іншими чинниками, ґрунтується на показниках наукових досліджень.

- **Які є механізми державної підтримки освіти дорослих?**

Перманентна модернізація системи навчання дорослого населення з орієнтацією на реальні потреби суспільства; демократизація системи управлінських повноважень; прозорість інституцій та змістовна гнучкість навчальних програм; механізми багатоканального фінансування; створення відповідного нормативно-правового поля з постійним удосконаленням.

- **Які складові законодавчого забезпечення освіти дорослих актуальні для України?**

Визначення освіти дорослих однією з головних складових національної системи освіти. Створення варіативної, гнучкої до суспільних запитів системи, побудованої з урахуванням різноманітних потреб дорослого населення у продовженні навчання.

Приклад синергії, взаємодії різних організацій (залучення широкого кола державних і недержавних інституцій, представників громадськості та міжнародних партнерів) у підготовці та реалізації стратегії забезпечення навчання дорослого населення, розвитку освіти загалом.

Формування в українському суспільстві усталеного прагнення навчатися протягом усього життя.

- **Чи існують окремі закони «Про освіту упродовж життя» та в яких країнах?**

Система освіти «упродовж життя» в європейських державах переважно регулюється сукупністю законодавчих актів, наприклад, у Данії, Фінляндії, Польщі, Великій Британії та інших державах.

Водночас, можна виокремити Закон «Про освіту дорослих» Норвегії («Lov om voksenopplæring (voksenopplæringsloven)») (в редакції 2021 р.)⁹². Частково також Закон «Про організацію безперервної професійної підготовки як частини навчання упродовж життя» Франції («Loi n° 71-575 du 16 juillet 1971 relative à l'organisation de la formation professionnelle continue dans le cadre de la

⁹² Закон «Про освіту дорослих» Норвегії – «Lov om voksenopplæring (voksenopplæringsloven)» 2009 р., (та версія 2021 р). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-95> (дата звернення: 12.06.2023)

formation permanente)»⁹³ (1971 р., в редакції 2023 р.), оскільки домінантою цього правового акта є регламентація фінансування навчання громадян різних сфер діяльності.

- ***У разі наявності таких законів, які питання сфери освіти упродовж життя ними врегульовані?***

Закон «Про освіту дорослих» Норвегії («Lov om voksenopplæring (voksenopplæringsloven)») було прийнято з метою забезпечення навчання впродовж усього життя шляхом сприяння організованому навчанню громадян поряд із системою формальної освіти. Закон сприяє мотивації та доступу до знань для всіх, і таким чином сприяє розвитку особистості й задоволенню потреб суспільства та ринку праці. Закон захищає право на навчання та участь у добровільних організаціях, сприяє збереженню різноманітного культурного життя та культурної спадщини через навчання.

У Законі «Про організацію безперервної професійної підготовки як частини навчання упродовж життя» Франції увага акцентована на регламентації механізмів фінансування, також визначено, що неперервна професійна освіта є національним обов'язком. Закон містить вісім розділів з нормами щодо: координації діяльності закладів професійної підготовки; угод про професійне навчання; відпусток для навчання; державної допомоги; участі роботодавців у фінансуванні безперервного професійного навчання; фінансової допомоги, яка надається учасникам професійного навчання; положень щодо державних службовців і представників органів місцевого самоврядування тощо.

Варто також відзначити, що політика європейських держав у сфері освіти дорослих спрямована як на економічну доцільність, так і на врахування значення соціально-культурної складової, і є визначальним чинником професійного й особистісного розвитку дорослої людини.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

Під час написання матеріалів було використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для використання у власних наукових дослідженнях.

⁹³ «Loi n° 71-575 du 16 juillet 1971 relative à l'organisation de la formation professionnelle continue dans le cadre de la formation permanente». URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000687666/> (дата звернення: 12.06.2023)